

การสร้างพระใหญ่เพื่อสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา สู่เศรษฐกิจ
สร้างสรรค์บนฐานพุทธธรรม: กรณีศึกษาวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี*
BIG BUDDHA TO INHERIT AND PRESERVE BUDDHISM, TO CREATE ECONOMY
BASE ON BUDDHIST DISCIPLE : CASE STUDIES OF WAT MUANG CHUM,
SINGHABURI PROVINCE

สมชาย ลำภู
Somchai Lamphoo
วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม
Wat Intharam, Samut Songkhram Province
E-mail: Somchai_lamphoo@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างพระใหญ่เพื่อสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานพุทธธรรม : กรณีศึกษาวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะจง รวมไปถึงการศึกษาอาณาบริเวณศึกษาของวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี

ผลการศึกษาพบว่า วัดม่วงชุมแนวจัดสร้างพระใหญ่เพื่อเป็นการอุทิศให้กับให้กับปียชน “ชาวบ้านบั้งระจัน” ชุมชนปกป้องตัวเองในอดีตนับแต่ครั้งอยุธยา ทั้งเพื่อเป็น “พุทธานุสติ” ระลึกเคารพในพระพุทธเจ้า เป็นอีกวิธีการในการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา รวมทั้งเข้าไปจัดการท่องเที่ยวการที่เกิดจากพระใหญ่ ร่วมกับโครงการทัวร์บุญ 9 วัด อาทิ พระนอนจักรสีห์ พระใหญ่วัดพิบูลทอง ตลาดน้ำโบราณบางระจัน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนตามแนวหลักเศรษฐกิจสร้างสรรค์ตามหลักพุทธธรรม โดยใช้ช่องทางการสื่อสารประชาสัมพันธ์ทางสื่อสาธารณะและสื่อออนไลน์ จนวัด ได้รับ คัดเลือก เป็นวัดสวย ในเมืองไทย ได้รับการประชาสัมพันธ์ทางเพจ unseen Tour Thailand

คำสำคัญ: การสร้างพระใหญ่; สืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา; เศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานพุทธธรรม

Abstract

This article aims to Creating a big Buddha to inherit and preserve Buddhism. The Buddhist Economy: A case study of Wat Muang Singh, using qualitative research method. Study of relevant documents and research. Specific interviews The study area of the Wat Muang Sing.

The study indicated that Wat Phra Kaew Chumphon builds a big Buddha image to devote "Bang Bang villagers" community protect themselves in the past since the Ayutthaya period. To be a "buddha" memorial respect for the Buddha. It is another way to inherit and preserve Buddhism. Including the management of the Great Buddha. Together with 9 monk's tour program, Big Buddha Wat Pikulthong Bang Rachan Floating Market to promote the economy of the community according to the principle of creative economy based on Buddhist principles. By using public relations channels in the media and online media, the temple has been selected as a beautiful temple in Thailand, has been promoted through the page unseen Tour Thailand.

Keywords: Creating a great Buddha; inheriting and preserving Buddhism; creative economy on the basis of Buddhism.

บทนำ

การจัดสร้างพระพุทธรูปใหญ่ เป็นคตินัยอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่มีนัยของการทำเพื่อบูชาตามหลัก “อุเทสิกเจติย” มีนัยถึงการเปลี่ยนแปลง มีแนวคิดในเรื่องการบูชา เป็นคตินัยอย่างหนึ่งในการสร้างสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า สร้างเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างขึ้นเพื่อเป็นการสืบทอดหรือส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาก็ตามคติการสร้างพระใหญ่เป็นแนวคิดที่ถูกปฏิบัติเนื่องด้วยคำสอนในทางพระพุทธศาสนาในส่วนของ “อุเทสิกเจติย” การสร้างรูปเคารพ จึงเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อภาพรวมของพระพุทธศาสนาในโลก ดังนั้นในบทความนี้จะได้ศึกษาแนวคิด รวมทั้งวิธีการปฏิบัติของวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี ที่มีผลงานเชิงประจักษ์ในการสร้างพระพุทธรูปใหญ่ รวมไปถึงแนวทางการบริหารพระใหญ่ให้เป็นศูนย์กลางและกิจกรรมชุมชนร่วมกันในการบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

การสร้างพระใหญ่จึงประกอบไปด้วยแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องอุดมคติทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องความศรัทธา การบริหารจัดการสู่การจัดสร้างทั้งในส่วนของการบริหารศรัทธาอันให้ได้มาซึ่งงบประมาณหรือทุนในการจัดสร้าง บริหารงบประมาณเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

บริหารแรงงานคน กลไกการผลิตเพื่อให้ได้ศาสนวัตถุ ศาสนสถานสอดคล้องกับความต้องการและความพึงพอใจอย่างสูงสุด รวมไปถึงการบริหารหลังการจัดสร้างให้เป็นศาสนสถานที่มีชีวิต มีความเคลื่อนไหว มีกิจกรรมรวมทั้งประยุกต์ สื่อธรรมคำสอน หรือน้อมให้คนเข้ามาแสดงความเคารพบูชา รวมไปถึงปฏิบัติตามคำสอนหรือการสื่อสารคำสอนให้เป็นตามเจตนารมณ์ของการสื่อสารคำสอน ใช้วัตถุเพื่อนำคนเข้าหาวัตถุธรรม หรือคำสอนต่อไป ซึ่งในการศึกษานี้จะได้นำแนวคิดในเรื่องการจัดสร้างอันเป็นแนวทาง หลักคิด วิธีปฏิบัติของวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี ไปสู่การถอดแบบการเรียนรู้รวมทั้งเป็นกรณีศึกษาเพื่อให้ได้คำตอบเป็นชุดบทเรียนการสร้างพระใหญ่ ในปัจจุบัน สู่การรักษาสืบทอดพระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง รวมทั้งการส่งเสริมกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดผลในทางปฏิบัติเป็นลำดับไป จึงเป็นการส่งเสริมระบบเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมคุณค่าทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชนและแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ชุมชน

อุเทสิกเจดีย์ สู่เจดีย์และพระพุทธรูปสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา

ในตระกูลพระใหญ่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธศาสนาและพระพุทธเจ้า นัยหนึ่งเพื่อเป็นการแสดงออกในส่วนของ “อุเทสิกเจดีย์” คือสิ่งที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศแก่พระพุทธเจ้าหรือแทนองค์พระพุทธเจ้า เช่น เจดีย์ บัลลังก์ รอยพระพุทธบาท พระพุทธรูป พระพิมพ์ เป็นต้น ที่เนื่องด้วยพระพุทธเจ้า รวมไปถึงเป็นการแสดงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในส่วนของพระพุทธรูปใหญ่บามิยัน ในอัฟกานิสถานที่เคยเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนพระพุทธศาสนา พระใหญ่เมืองโลหยาง ในจีน พระใหญ่ในญี่ปุ่น หรือพระใหญ่ในอินเดีย คติการสร้างพระใหญ่จึงมีนัยเกี่ยวข้องกับการสร้างเพื่อแสดงความเคารพ บูชา และแสดงออกในฐานะที่เป็นพุทธานุสติ ดังนั้นตอนที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน ได้มีการแบ่งสารีริกธาตุนำไปสร้างสถูปเจดีย์ นัยหนึ่งเพื่อเป็นการระลึกนึกถึงพุทธคุณ อีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นการเคารพต่อองค์ศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา รวมไปถึงเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ดังนั้นการทำเจดีย์ หรือแนวคิดในการสร้างพระใหญ่นับแต่อดีตในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธศาสนาและนัยหนึ่งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา แม้เวลาจะเปลี่ยนกาลเวลาอาจจะไม่มีคนนับถือในดินแดนของพระพุทธศาสนานั้นแต่หลักฐานทางโบราณคดี หรือศาสนสถานเหล่านั้นก็ยังปรากฏเป็นเอกลักษณ์หรือเคยนับถือพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในประเทศปากีสถาน อัฟกานิสถานหรือบางแห่งในประเทศอิรัก อิหร่าน หรือในประเทศเส้นทางสายไหมที่พบพระพุทธรูป หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา รวมไปถึงในอินโดนีเซียผ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เนื่องด้วยดินแดนที่เคยนับถือพระพุทธศาสนาในช่วงอาณาจักรศรีวิชัย หรือลังกาสุกะ ที่สะท้อนให้เห็นหลักฐานทางพระพุทธศาสนาที่เนื่องอยู่กับประเทศไทย ดังนั้นแนวคิดที่สำคัญต่อการสร้าง “อุเทสิกเจดีย์” เพื่อเป็นการระลึก นึกถึง

พระพุทธเจ้า รวมทั้งส่งผลเป็นเอกลักษณ์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในเรื่องโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาด้วย

สถาปัตยกรรมสิ่งสร้างการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ในอดีตดินแดน และเขตแดน รวมไปถึงแนวทางในการสร้างพระพุทธรูปได้สะท้อนคิดให้เห็นว่าพระพุทธรูปเป็นกลไกร่วมของการสร้างพระและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อความเป็นพระพุทธรูปและพระพุทธศาสนา สุรศักดิ์ ศิลาวรรณา (2550) ซึ่งผู้วิจัยพบว่า วัด เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน พุทธศิลป์ต่าง ๆ แสดงออกถึงความเชื่อและความศรัทธาของชุมชนและสังคมที่มีต่อพระพุทธศาสนา โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ และมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม การจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมต่างๆของสังคม ที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานกันระหว่างศิลปะ ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในสังคมนั้นๆ ทำให้เกิดเป็นพุทธศิลป์ที่มีคุณค่าและสวยงาม เมื่อนักท่องเที่ยวได้ชมพุทธศิลป์ต่าง ๆ ที่อยู่ภายในบริเวณวัด จะทำให้สามารถซึมซับเอาความเป็น พุทธศาสนาที่อยู่ในพุทธศิลป์ไปได้บ้าง เช่น พิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูปที่อยู่ในบริเวณหลังพระอุโบสถ ภายในวัดเบญจมบพิตรฯ ซึ่งเป็นสถานที่รวบรวมพระพุทธรูปสำคัญทั่วประเทศที่มีความแตกต่างทางด้านศิลปะในสมัยต่างๆ เช่น พระพุทธรูปในสมัยสุโขทัยและสมัยอยุธยา ส่วนวัดบวรนิเวศฯ มีพระอุโบสถที่วิจิตรงดงาม ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังอันสวยงามที่ผสมผสานกันทั้งแบบไทยและตะวันตก มีพระพุทธรูปชินสีห์ และพระศรีศาสดา เป็นต้น เมื่อนักท่องเที่ยวมาชมพุทธศิลป์ต่าง ๆ

การท่องเที่ยววัดเป็นประโยชน์อย่างมาก เพราะทำให้เห็นว่าวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้ประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่งแก่นักท่องเที่ยว เช่น ด้านจิตใจ ด้วยเหตุที่ว่าเมื่อก้าวเข้ามาภายในบริเวณวัด จะสัมผัสถึงสถานที่ที่มีความสงบ ร่มเย็น มีเอกลักษณ์ต่างเป็นของตนเอง ไม่มีความวุ่นวายเหมือนกับสถานที่ภายนอก พุทธศิลป์ภายในวัดเป็นเสมือนอาหารตาให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชม อีกทั้ง เมื่อนักท่องเที่ยวที่นับถือพระพุทธศาสนาเกิดความไม่สบายใจ กิจกรรมการทำบุญที่ทางวัดได้จัดขึ้น เช่น การทำทานหรือการให้ รวมถึงกิจกรรมการฟังเทศน์ฟังธรรมจากพระสงฆ์ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความผ่อนคลายทั้งทางด้านร่างกาย และเกิดความสบายใจ กล่าวคือเมื่อ ภายในวัดมีบริเวณที่มีความสงบ ร่มเย็น เหมาะแก่การนั่งพักผ่อน เพื่อการผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าที่เกิดขึ้น บริเวณวัดทั้งสองมีเก้าอี้ที่นักท่องเที่ยวสามารถนั่งเพื่อชมบรรยากาศภายในวัด นักท่องเที่ยวบางคนก็เดินทางมาท่องเที่ยววัด เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนร่างกายโดยเฉพาะ เช่น นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวภายในวัดเบญจมบพิตรฯ เดินทางมาเพื่ออ่านหนังสือโดยเฉพาะ เป็นต้น ทางด้านธรรม การ

ที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยววัด นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้หลักธรรมคำสั่งสอนจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้นแล้ว นักท่องเที่ยวยังได้รับแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่อย่างเรียบง่ายจากกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์ ที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี หรือใน พระศรีสุทิวพงศ์ (สมส่วน) (2560) ที่ศึกษาเรื่อง “**พระเจดีย์ : การบูชาในพระพุทธศาสนา**” ที่นำเสนอในงานวิจัยว่า “พระพุทธรูปอันเป็นภาคส่วนที่มีนัยเพื่อการบูชาเคารพพระพุทธเจ้าเป็นวิธีการหนึ่งในการสืบทอดและรักษาพระพุทธศาสนา”

ภาพที่ 1 ศิลปกรรม วัดอุในการจัดสร้าง ช่วงเวลา ประวัติศาสตร์ และจิตกรรมความเชื่อ
ศรัทธาที่ว่าด้วยพระพุทธรูปในแต่ละช่วงเวลาในประเทศไทย
ที่มา: dooasia (2563)

ข้อสรุปเจดีย์ใหญ่ก็ดี พระพุทธรูปก็ดีเกิดจากแนวคิดในเรื่อง “อุเทสิกเจดีย์” เพื่อเป็นพุทธานุสติ เป็นพุทธบูชา ส่งผลเป็นพฤติกรรมการกระทำทางสังคมต่อการบูชาเจดีย์หรือพระพุทธรูปใหญ่ ประหนึ่งเป็นการไหว้นบเคารพต่อพระพุทธเจ้าในภาคแทนพระองค์ หรือจัดสร้างเจดีย์ที่เนื่องด้วยสารริกธาตุ พระพุทธรูปใหญ่ จึงเป็นไปเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นบุคคลาธิฐาน หรือเป็นการสร้างเพื่อส่งเสริมการบูชาตามหลักคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

แนวทางการจัดสร้างพระใหญ่วัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี

วัดม่วงชุม ในฐานะเป็นวัดในภาคกลางไม่ไกลจากกรุงเทพ ซึ่งคนส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่ากลไกทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าเอง ได้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อภาพรวม จากข้อมูลของเจ้าอาวาสทางสื่อออนไลน์ (พระมหาจินตวัฒน์ จารุวัฒนโน , 2560) ให้ข้อมูลในการจัดสร้างเพื่อเป็น “พุทธบูชา” นัยหนึ่งโดยยึดคติในเรื่องการสร้างจากอินเดียในเรื่อง “เจดีย์” ที่มีเป้าหมายเพื่อการบูชาพระพุทธเจ้าและเป็นถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นที่พึ่งทางจิตใจ พระใหญ่ในชื่อ “พระพุทธสิหิงค์มิ่งมงคล พระพุทธรูปองค์ใหญ่” พระพุทธรูปองค์ใหญ่ ขนาดหน้าตักกว้าง 19.99 เมตร ความสูง 37 เมตร มีการจัดวางศิลาฤกษ์ในการจัดสร้างเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2557 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นอุทยานธรรมะ ถวายเป็นพุทธบูชา สร้างสังเวชนียสถาน และเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จากการสอบถามเจ้าอาวาสผู้จัดสร้างพระใหญ่ท่านให้แนวคิดที่ว่า “การสร้างพระอุเทสิกเจดีย์ขนาดใหญ่

นอกจากจะรักษาพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา จากนักท่องเที่ยว ที่เป็นชาวพุทธ และเป็นการรักษาศิลปะ ด้านสถาปัตยกรรมอีกด้วย และก่อให้เกิดการซื้อขายสินค้าชุมชน ร้านค้า ร้านอาหาร อันส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางการเงินแก่ประเทศชาติต่อไป” (พระมหาจินตวัฒน์ จารุพจน์, 2560) ในเชิงการบริหารจัดการพบว่า (1) มีการระดมทุนผ่านทุนทางสังคมที่เรียกว่าความศรัทธาในพระพุทธศาสนา (2) มีการบริหารทุนในการจัดสร้างให้สอดคล้องกับช่วงเวลา (3) มีการบริหารการจัดสร้างผ่านสถาปนิกที่ชำนาญและไว้วางใจได้ รวมทั้งบริหารงบประมาณให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของงาน (3) มีการบริหารจัดการหลังการจัดสร้างให้สัมพันธ์กับชุมชนโดยการจัดทำตลาด (4) บริหารวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสัมพันธ์ระบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น วัดพระนอนจักรสีห์ และตลาดน้ำโบราณบางระจัน เป็นต้น (5) การเข้าไปสร้างเงื่อนไขในระบบท่องเที่ยวและระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดความเชื่อมโยงกับชุมชน เชิงระบบต่อการจัดสร้าง อาทิ การจัดไหว้พระใหญ่ การจัดตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น

เศรษฐกิจสร้างสรรคบนฐานคติเชิงพุทธธรรม

ในการสร้างพระพุทธรูปใหญ่แล้ว นอกเหนือจากการสร้างปกติทั่วไป สิ่งที่สำคัญจะต้องให้ความสำคัญกับแนวทางการจัดการภายหลังจากสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งจะก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างไรจากการสร้าง ซึ่งสามารถจำแนกได้ คือ

1.การส่งเสริมการเข้าถึงเรียนรู้ศาสนาผ่านพระพุทธรูป นอกเหนือจากการสร้างพระพุทธรูปใหญ่แล้ว สิ่งที่สำคัญคือแนวคิดทางพุทธธรรมหรือพระพุทธศาสนาในเรื่อง “พุทธานุสติ” การระลึกนึกพระพุทธรูปเจ้าในฐานะที่เป็นศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา เป็นผู้สร้างหลักการแห่งพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นรวมไปถึงกลไกภาคต่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อความเป็นพระพุทธศาสนานองครวม ดังงานวิจัยของ ฌกมล ขาวปลายนา (2544) ในเรื่อง “มิตินวัตกรรมจากภูมิปัญญาไทยสู่ปัญญาธรรม : ข้อพิจารณาเชิงปรัชญาเกี่ยวกับพุทธศิลป์สมัยสุโขทัย” ที่เสนอแนวคิดไว้ว่า “พุทธศิลป์คือศิลปะทุกประเภทที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หมายถึงผลงานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ที่ได้พยายามสร้างขึ้นมามีด้วยมือและความคิด สติปัญญา โดยประสงค์ให้เป็นเครื่องบูชาหรือเป็นเครื่องแสดงออกซึ่งการระลึกนึกถึงพระพุทธรูป ทำให้เกิดศิลปกรรม สำหรับเป็นสื่อศรัทธา ที่ศาสนิกชนสามารถเห็นได้จากรูปธรรมจากศาสนสถาน และศาสนวัตถุที่สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ในพระพุทธศาสนา” Christian Frei (2005) ในบันทึกเรื่อง The Giant Buddhas ที่เล่าเรื่องพระพุทธรูปบาบิยัน ในอัฟกานิสถาน แต่สิ่งหนึ่งที่เกิดคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านภาพจำ และการเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาทำให้เกิดการศึกษาและเรียนรู้พระพุทธศาสนาในอีกมิติหนึ่งด้วย Sarah J. Horton (2007) Living Buddhist Statues in Early Medieval and Modern Japan หรือในงานของ Jiaming Luo, Chunjing Zeng Rethinking (2008) เรื่อง Protecting and Transmitting the Tangible and Intangible

Buddhist Spirit of Leshan Giant Buddha ที่เข้าไปศึกษาพระพุทธรูปพร้อมกับการศึกษาแนวคิดของการสร้าง ความเป็นมา และอิทธิพลทางความคิดจาพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระใหญ่ ดังปรากฏในงานของศึกษา นัยหนึ่งพระพุทธรูปสื่อความคิด โลกทัศน์ และจินตกรรม ของพระพุทธรูปศาสนาจึงเท่ากับพระพุทธรูปเป็นสื่อในการศึกษาพระพุทธรูปศาสนาด้วยเช่นกัน

2. การส่งเสริมการเรียนรู้ศิลปกรรมผ่านพระใหญ่ พระพุทธรูปใหญ่ พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานพระพุทธรูปนารายณ์พิตรให้กับจังหวัดอุดรธานี เป็นจังหวัดแรกในปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) ที่ว่า “...พระพุทธรูปนารายณ์พิตรนี้นอกจากจะถือเป็นนิมิตหมายแห่งคุณพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพสูงสุดแล้ว ข้าพเจ้ายังถือเสมือนเป็น เครื่องหมายแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศไทย และความสามัคคีกลมเกลียวกันของประชาชนชาวไทยอีกด้วย ข้าพเจ้าจึงได้บรรจุพระพิมพ์ซึ่งทำด้วยผงศักดิ์สิทธิ์จากทุกจังหวัดดังกล่าวแล้ว และนำมามอบให้แก่ท่านด้วยตนเอง...” (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2550) หรือในงานรวบรวมการศึกษาในชื่อ Twenty-Five centuries of Buddhist Art and Culture (1956) ที่ดำเนินการจัดทำโดยองค์การ Unesco (1956) ที่ถูกเรียบเรียงใน 3 ภาษาอันประกอบด้วยอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน จากนักวิชาการหลากหลายโดยศึกษาถึงศิลปกรรมของพระพุทธรูปในประเทศพระพุทธรูปศาสนา อาทิ ศรีลังกา จีน ลาว ไทย พม่า ญี่ปุ่น เนปาล กัมพูชา และอินโดนีเซีย ผ่านพระพุทธรูปและศิลปกรรมที่สร้าง ที่สะท้อนถึงช่วงเวลา แนวคิด ประวัติความเป็นมา และศิลปกรรมในการสร้างหรือสายตระกูลช่าง ดังนั้นพระพุทธรูปจึงสะท้อนถึงโลกทัศน์และแนวคิดรวมทั้งองค์ความรู้ของพระพุทธรูปศาสนาที่สามารถสื่อสารและส่งต่อได้ด้วยเช่นกัน

3. การส่งเสริมให้เกิดการศึกษาพระพุทธรูปศาสนาผ่านพระใหญ่ หมายถึง การศึกษาประวัติการก่อสร้าง ความเป็นมาหรือแนวคิดล้วนเนื่องด้วยพระพุทธรูปต่อการสร้าง อาทิ สร้างเพื่อเป็นพระพุทธรูปบูชา สร้างเพื่อถวายในพระพุทธรูปศาสนา หรือแนวคิดในการสร้างของแต่ละแห่งทั้งในอดีต และปัจจุบันล้วนมีแนวคิด เหตุการณ์แรงจูงใจ และกระบวนการแห่งศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนาจึงเกิดพระพุทธรูปขึ้นด้วยเป้าหมายและแนวคิดประสงค์จำนวนมาก เกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ กัน ดังปรากฏในงานของ Quanyu Wang and Sascha Prieue (2013) ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปในเรื่อง Scientific analysis of a Buddha attributed to the Yongle period of the Ming dynasty โดยศึกษาลงรายละเอียดพระพุทธรูปในจีนในช่วงราชวงศ์หมิง เป็นต้น นัยหนึ่งเป็นการศึกษาเพื่อความรู้ อีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาที่สื่อถึงประวัติและพัฒนาของการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวด้วย

ภาพที่ 2 พระใหญ่ในประเทศต่าง ๆ ที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่อการนับถือพระพุทธศาสนา สู่การสร้างงานสถาปัตยกรรมพระใหญ่อันเป็นเอกลักษณ์ของช่วงเวลา การสืบต่อ และรักษาพระพุทธศาสนา อาทิ อัฟกานิสถาน ญี่ปุ่น จีน และศรีลังกา
ที่มา: Wikipedia (2563)

แนวทางขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

ข้อมูลจากสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสิงห์บุรีพบว่า ในช่วงไตรมาสแรกของปี พ.ศ.2559 (ม.ค.-เม.ย.) พบว่ามีนักท่องเที่ยว 502,829 คน และเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติถึง 2,736 คน โดยมีรายได้หมุนเวียนในจังหวัดกว่า 722,000,000 บาท ในช่วง 4 เดือน และในช่วงไตรมาสสุดท้ายของ พ.ศ.2561 ต่อ พ.ศ.2562 มีนักท่องเที่ยวจำนวนเกือบ 2 แสนคน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสิงห์บุรี, 2560) ดังนั้นการสร้างพระใหญ่ของวัดม่วงชุมจึงเป็นทั้งการจัดการการท่องเที่ยว ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยว ของจังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ของจังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น พร้อมกันนั้นการจัดสร้างพระใหญ่จึงเป็นพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่งในมิติของพระใหญ่สู่การจัดการเศรษฐกิจชุมชน ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างอาชีพทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม ทำให้เกิดการขับเคลื่อนต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนรวมไปถึงการท่องเที่ยวชุมชนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาในภาพรวมด้วย จากแนวคิดสู่การปฏิบัติการสร้างพระใหญ่ของวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อระบบสังคมในองค์รวมในความหมาย คือ

[illegible]

2. การส่งเสริมระบบเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวพระใหญ่ วัด และศาสนา หมายถึง ส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนแนวคิดทางพระพุทธศาสนาต่อความเป็นพระใหญ่ เช่น การออกแบบการท่องเที่ยวแบบทัวร์วัดพระใหญ่ ดังปรากฏในหนังสือ Terence A. Harkin (2000) ในหนังสือ The Big Buddha Bicycle Race ที่ผู้เขียนเล่าประสบการณ์ผ่านการท่องเที่ยวด้วยจักรยาน โดยแนวคิดคือการท่องเที่ยวพระใหญ่ในประเทศไทย ลาว และเวียดนามเป็นสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการท่องเที่ยวแบบมีกลุ่ม เช่น กลุ่มเจดีย์ กลุ่มพระธาตุ กลุ่มวัดที่โผล่กับปีเกิด ซึ่งเคยเกิดขึ้นมาแล้ว เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีแนวคิดในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาเชื่อมกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น วัดพระนอนจักรสีห์ ตลาดน้ำโบราณบางระจัน อนุสรณ์สถานค่ายบางระจัน เกจิหลวงพ่อแพ และพระใหญ่วัดพิกุลทอง (พระพุทธสุวรรณมงคล

มหามุนี) หรืออุทยานหลวงพ่отวดองค์ใหญ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดไชโยวรวิหาร พระใหญ่วัดม่วง จังหวัดอ่างทอง เส้นทางสายศาสนาไหว้พระท้าว ท้าวตลาดในเส้นทางดังกล่าวเกิด การรณรงค์เพื่อการท่องเที่ยวขึ้นอยู่ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยว ที่เข้าไปออกแบบทำให้เกิด การสัญจร กระตุ้นการท่องเที่ยวในภาพรวมไปคราวเดียวได้เที่ยวในหลายสถานที่ เป็นต้น เมื่อคน เดินทางเม็ดเงินก็ตามมา สอดคล้องกันงานของในเรื่อง อุไรวรรณ ไทรชมภู (2547) เรื่อง “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพื่อชุมชนบางกะเจ้า : ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลบาง น้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” หรือในงาน กรณิกา คำดี (2015) ในงาน ศึกษาเรื่อง “วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว” ภัชรภณ ฤทธิ์เต็ม (2556) ในงานวิจัย เรื่อง “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด” รลิกา อังกูร และคณะ (2546) ในงานเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแพร่ศาสนาของวัดใน พระพุทธศาสนา กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร” โดยงานส่วนใหญ่เสนอให้มีการเข้าไปจัดการการท่องเที่ยวหรือนำเสนอ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อกลไกในองค์กรของ ระบบการท่องเที่ยวในวัด และวัดพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดทั้งคุณค่าและมูลค่าของการจัดการใน องค์กรรวม

ภาพที่ 4 พระใหญ่วัดม่วงชุม วัดพิบูลทอง วัดพระนอนจักษ์ห์ จ.สิงห์บุรี และวัดม่วง จ.อ่างทอง
เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่อยู่ในแผนการท่องเที่ยวพระใหญ่ โดยสัมพันธ์กับระบบตลาด
ชุมชนในแต่ละวัด

ที่มา: travel.mthai.com (2563)

3. การส่งเสริมระบบเศรษฐกิจผ่านการค้าชุมชน หมายถึง เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาใน วัด ทำให้เกิดการซื้อขาย มีการจัดทำตลาดเพื่อรองรับการท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนมีอาชีพ มี รายได้ มีเม็ดเงินเข้ามาสะสม เพื่อการจัดซื้อ เมื่อมีคนเข้ามา ก็มีคนที่เข้ามาท่องเที่ยว มีคนมา จับจ่าย ใช้เงินจัดซื้อสิ่งของและการท่องเที่ยวตามแนวทางการท่องเที่ยว เน้นตลาดน้ำ ตลาดใน วัดพระใหญ่ เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นคือการขายในวัด เช่นผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าที่ผลิตได้ในชุมชน รวมไปถึงการส่งเสริมให้เกิดอาชีพ เกิดรายได้ รวมทั้งกิจการจ้างงาน เม็ดเงินสะสมจากการ ท่องเที่ยวในองค์กรรวมของประเทศ พอไประดับจังหวัด ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวพุทธเกิดผล ในทางปฏิบัติที่ดี ดังปรากฏในงานของ กอบกาญจน์ เหริญทอง (2556) “ปัจจัยที่มีผลต่อ พฤติกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” หรืองานของ ประกอบศิริ

ภักดีพินิจ (2551) “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวทางน้ำชุมชนริมคลอง เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร” ที่เสนอมุมมองของการเข้าไปจัดการการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมหรือกระตุ้นการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงงานของกุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) ในงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ที่สะท้อนถึงการจัดการท่องเที่ยวสัมพันธ์กับการจัดสรรผลประโยชน์ ดังนั้นระบบตลาดการค้าชุมชนในวัดพระใหญ่กรณีวัดม่วงชุม จึงเป็นการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชนทำให้เกิดการค้าขายระหว่างชุมชนร่วมกัน

จากแนวทางเศรษฐกิจชุมชนผ่านทัศนศาสตร์ทางศาสนาเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าแนวทางดังกล่าวนอกเหนือจากจะเป็นการรักษาและส่งเสริมพระพุทธศาสนาในเรื่องหลักคำสอนแนวทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังจะเป็นแนวทางในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อนและส่งต่อไปข้างหน้าได้

ในส่วนของวัดม่วงชุมแนวคิดในเรื่องการจัดการสร้าง ทำให้เห็นแนวคิดในเรื่องความกตัญญูอุทิศให้กับปิยะชน “ชาวบ้านบั้งระจัน” ในประวัติศาสตร์ชุมชนปกป้องตัวเองในอดีตนับแต่ครั้งอยุธยา รวมไปถึงเป็นการสะท้อนคิดตามหลักพุทธศาสนาในเรื่อง “พุทธานุสติ” การระลึกถึงพระพุทธเจ้า ทั้งเพื่อเป็นการสืบศาสนา ผ่านแนวคิด “ใช้พระใหญ่เลี้ยงพระน้อยตามคติหลวงพ่อแพ วัดพิกลทอง” (พระมหาจินตวัฒน์ จารุขโณ, 2560) ในส่วนของการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดจากพระใหญ่ ทางจังหวัดสิงห์บุรีมีพระใหญ่อยู่แล้ว อาทิ วัดพระนอนจักรสีห์ พระพุทธรูปใหญ่ วัดพิกลทอง ดังนั้นแนวคิดในการสร้างด้วยเห็นว่า

“...จังหวัดสิงห์บุรี ควรมีพระใหญ่สร้างขึ้นใหม่ ควรเป็นพระสิงห์จึงได้สร้างพระพุทธรูปสิงห์ หน้าตัก 21 เมตรสูง 37 เมตร เพื่อส่งเสริมให้เกิดเป็นการจัดการการท่องเที่ยวอีกหนึ่งในจังหวัดสิงห์บุรี แต่ในอีกมุมหนึ่งก็ควรมีแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้วางแผนอย่างเป็นระบบ มีนัยของการสื่อคำสอนสื่อคุณภาพชีวิต และการท่องเที่ยวที่ผ่านกระบวนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อชนิดต่าง ๆ อย่างเป็นระบบด้วย อาทิ รายการทีวีรวมทั้งประสานร่วมกับโครงการทัวร์ ทำบุญแก้ววัดขององค์การขนส่งมวลชน (ขสมก) ในเขต 1 บางเขน เขต 3 สมุทรปราการ ร่วมกับโปรแกรมการท่องเที่ยวในเส้นทางสายการท่องเที่ยวด้วย ช่องทางการประชาสัมพันธ์ใช้การสื่อสารผ่านระบบสื่อทีวีและสื่อออนไลน์ ผ่านสื่อโซเชียล ทางเพจ เพื่อให้มีบุคคลได้เห็นวัดมากขึ้น เชิญช่างภาพ ที่ถ่ายภาพได้สวยงามมาถ่ายภาพพระสิงห์ แล้วนำไปลงเพจ ให้ช่างภาพช่วยลง จนวัด ได้รับ คัดเลือก เป็นวัดสวย ในเมืองไทยไปมาแล้ว จากเพจวัดสวยเมืองไทยไปมาแล้ว นอกจากนี้ยัง ได้ขึ้นในเพจ unseen Tour Thailand ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยว มาท่องเที่ยวในวันเสาร์อาทิตย์ มาก

พอสมควร ซึ่งต่างจาก สมัยก่อน ไม่มีผู้มาเที่ยวเลยส่งผลให้ มีการค้าขายมีร้านค้าและมีรายได้จากการทำบุญเข้าวัด ในการสร้างพระใหญ่..ใช้หลักแนวคิดของความศรัทธาว่าถ้าบุคคลทั้งหลาย เห็นพระใหญ่ จากที่ไกล ย่อมเกิดศรัทธาเลื่อมใส หรือ แม้มีความทุกข์ เห็นองค์พระ ก็คลายทุกข์ได้...”

นอกจากนี้ในการท่องเที่ยวยังสามารถเชื่อมโยงไปยังจุดต่าง ๆ อาทิ "ตึกเก่ายุคโคโลเนียล" ศิลปะยุคโคโลเนียล หรือยุคล่าอาณานิคมของประเทศแถบตะวันตก ได้ปรากฏให้เห็นในจังหวัดสิงห์บุรีช่วงรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้สร้างศาลจังหวัดและศาลากลางจังหวัดขึ้นเมื่อ ร.ศ. 129 หรือ พ.ศ. 2453 หรือค่ายบางระจันท์ ในความหมายคือส่งเสริมให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวทั้งระบบ ที่ส่งเสริมให้เป็นทั้งคุณค่าทางศาสนา องค์ความรู้ทางศาสนา และจริยธรรมทางศาสนาส่งต่อไปเป็น มูลค่าทางเศรษฐกิจ อันมีผลต่อการพัฒนาสังคมในองค์ได้ด้วยเช่นกัน (พระมหาจินตวัฒน์ จารุพจนโน, 2560)

ดังนั้นแนวคิดที่สำคัญของการสร้างพระใหญ่ คือวัดได้ประโยชน์ในเชิงของการสื่อสารสาธารณะด้วยภาพลักษณ์ทางศาสนาและพัฒนาไปเป็นองค์ความรู้ต่อพระพุทธศาสนาและการศึกษาในเชิงปัจเจกบุคคล และในเวลาเดียวกันวัดได้ทำหน้าที่เชื่อมกับชุมชนสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ร่วมกัน ทำให้เกิดการขับเคลื่อน เศรษฐกิจในระดับบุคคลกับการมาประกอบอาชีพ สร้างการค้าขายในเชิงบุคคล และพัฒนาไปเป็นรายได้แบบเชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ และที่สำคัญทำให้เกิดการขับเคลื่อนในองค์รวมต่อการประกอบธุรกิจกรรมทางเศรษฐกิจอันเป็นผลได้และผลร่วมของการสร้างพระใหญ่ด้วย

ภาพที่ 6 ร้านค้าชุมชนกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนในเขตวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี
ที่มา: ผู้เขียน (2561)

สรุป

จากแนวคิดในเรื่องการสร้างพระพุทธรูปใหญ่วัดม่วงชุม มีฐานคิดเป็นคติความเชื่อในเรื่องพุทธบูชา เป็นอุทเทสิกเจดีย์ที่จัดทำ จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นสิ่งเคารพพระหนึ่งพระพุทธเจ้าเป็นตัวแทน เป็นพุทธบูชาเพื่อสืบทอดปฏิบัติในความเป็นพระพุทธศาสนาดังปรากฏในปัจจุบันเมื่อสร้าง

พระพุทธรูปเสร็จแล้ว ส่งผลเป็นภาคต่อให้เกิดรายได้ที่เกิดจากการสร้างงาน เกิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา รวมไปถึงการจัดตั้งตลาดชุมชนที่มีเป้าหมายเพื่อให้นักเที่ยวแสวงบุญ ท่องเที่ยวของชาวพุทธ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจาริกแสวงบุญ เกิดการจับจ่าย เกิดการใช้สอยในผลิตภัณฑ์ชุมชน การสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นในชุมชน และสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อมีคนเข้ามาทำกับมาศึกษา เรียนรู้และสัมผัสความเป็นพระพุทธศาสนาผ่านพระใหญ่ มีการให้ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ส่งเสริมให้เกิดความรู้ เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์ของพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ รวมไปถึงก่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อความเป็นพระพุทธศาสนาในภาพรวมจนกระทั่งปัจจุบัน จากรุ่นสู่รุ่นจากคนสู่คน ไปจนกลายเป็นกลไกของการส่งเสริมและเรียนรู้พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม

อ้างอิง

- กอบกาญจน์ เจริญทอง. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม (สารนิพนธ์เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสยาม.
- กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา. (2555). การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดสิงห์บุรี (ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต วิชาเอกการจัดการทั่วไป). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- กรรณิกา คำดี. (2015). วัดและศาสนสถานในมิติของการท่องเที่ยว. วารสารบัณฑิตศึกษา มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 4(2), 175-191.
- ณกมล ขาวปลายนา. (2544). มิติสารัตถจากภูมิปัญญาไทยสู่ปัญญาธรรม : ข้อพิจารณาเชิงปรัชญาเกี่ยวกับพุทธศิลป์สมัยสุโขทัย. วารสารศรีปทุมปริทัศน์, 1(1), 67-79.
- ประกอบศิริ ภักดีพินิจ. (2551). รายงานการวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาการท่องเที่ยวทางน้ำชุมชนริมคลอง เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ภัทรบด ฤทธิ์เต็ม. (2556). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระศรีสุทธีพงศ์ (สมส่วน). (2560). พระเจดีย์ : การบูชาในพระพุทธศาสนา . วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 2(1), 35-45.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2551). ลักษณะไทยพระพุทธปฏิมาอัตลักษณ์พุทธศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- รติกา อังกูร และคณะ. (2546). รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาแหล่งการเรียนรู้ของวัดเชตุพนวิมลมังคลารามราช

- กรมทวารวดีกรุงเทพมหานคร (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.).
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสิงห์บุรี. (2560). *ข้อมูลจังหวัดสิงห์บุรี : เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนกลาง*. สืบค้น 5 มกราคม 2561, จาก <https://singburi.mots.go.th>
- สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสิงห์บุรี. (2564). *สถิติจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จังหวัดสิงห์บุรี พ.ศ.2561*. สืบค้น 15 กันยายน 2564, จาก https://singburi.mots.go.th/graph_views.php?graph_id=25
- อุไรวรรณ ไทรชมภู. (2547). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเพื่อชุมชนบางกะเจ้า: ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอบางพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- พระมหาจินตวัฒน์ จารุทตโน. (2560). *รายการสื่องธรรม ช่อง 5 : กิจกรรมจากวัดม่วงชุม ตำบลไม้ดัดอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี*. สืบค้น 24 ธันวาคม 2560. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=wnZ5ndRAiC0>
- พระมหาจินตวัฒน์ จารุทตโน. (2560, 21 ธันวาคม). *เจ้าอาวาสวัดม่วงชุม จังหวัดสิงห์บุรี [สัมภาษณ์]*.
- Christian, F. (2005). *The Giant Buddhas . Documentary, Switzerland*. Retrieved December 30, 2019, From <http://www.giantbuddhas.com/en/downloads/dossier.pdf>
- Sarah J. H. (2007). *Living Buddhist Statues in Early Medieval and Modern Japan*, New York. Retrieved December 30, 2019, From http://www.khamkoo.com/uploads/9/0/0/4/9004485/living_buddhist_statues_in_early_medieval_and_modern_japan__2007.pdf
- Jiaming, L., & Chunjing, Z. R. (2008). *Protecting and Transmitting the Tangible and Intangible Buddhist Spirit of Leshan Giant Buddha*. Retrieved December 30, 2019. From https://www.icomos.org/quebec2008/cd/toindex/77_pdf/77-L8qG-142.pdf
- Unesco. (1956). *Twenty-Five centuries of Buddhist Art and Culture*. Retrieved December 30, 2019. From <http://unesdoc.unesco.org/images/000689/00068910eo.pdf>
- Quanyu, W. & Sascha, P. (2013). *Scientific analysis of a Buddha attributed to the Yongle period of the Ming dynasty*. Retrieved December 30, 2019. From https://www.britishmuseum.org/pdf/BMTRB_7_Wang_and_Priewe.pdf